

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง "สัญญานิยมในสื่อสารการแสดง "ลิเก" ยุคโลกาภิวัตน์" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ที่สนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยม การเปลี่ยนแปลง รสนิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคล เพื่อหาความสัมพันธ์ในความหมายที่ได้กับปรากฏการณ์ที่จะศึกษา โดยผู้วิจัยจะทำการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic) โดยจะเป็นทั้งผู้สังเกตการณ์และร่วมเล่นลิเกด้วย

การวิจัยในเรื่องสัญญานิยมของการแสดงลิเกนี้จะช่วยให้เห็นถึงการสื่อสารที่มีการถ่ายทอดความคิด ค่านิยมและอารมณ์ และสะท้อนวัฒนธรรมในขณะนั้นว่าเป็นอย่างไร ซึ่งสิ่งเหล่านั้นแฝงมาจากกลุ่มสัญณะของการแสดงทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น ตัวละคร คำพูด การเจรจา การร้อง การรำ รำ การแต่งกาย การแต่งหน้า เวทีฉาก แสง สี เสียง เนื้อเรื่องและดนตรี

นอกจากนี้พัฒนาการของการแสดงที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งของการแสดงลิเกเป็นอย่างไรในแง่ขององค์ประกอบแห่งการแสดงต่าง ๆ โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2518 – 2543 และการมาดุลิเกของคนดูนั้นย่อมจะมีวัตถุประสงค์แฝงกับการมาดูซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกัน อันเป็นประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยจะเสนอผลการวิจัยในบทที่ 4 ต่อไป

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับลิเก ในเรื่องของพัฒนาการตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยเน้นที่ พ.ศ. 2518 – 2543 เนื่องจากก่อนหน้านี้ลิเกมีความชบเซาและกลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้งเมื่อสมศักดิ์ ภัคดี เป็นผู้จุดประกายอีกครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2518 โดยจะศึกษาในองค์ประกอบต่าง ๆ ของการแสดง ในส่วนของข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การบันทึกการแสดง การร่วมแสดง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางการแสดง นักวิชาการ หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการค้นคว้าจากเอกสาร และสื่อต่าง ๆ ซึ่งแบ่งแหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษาได้ดังนี้

1. ข้อมูลการศึกษาในลักษณะชาติพันธุ์วรรณนา (ethnographic) ในการศึกษาจะประกอบไปด้วยสองลักษณะ (Frey et al., 1991) คือ แบบแรก เป็น complete observer ผู้วิจัยไม่ได้ไปมีส่วนร่วมในการแสดง เป็นเพียงผู้สังเกต โดยการถ่ายวิดีโอบันทึกการแสดงสด ในฐานะคนดู เพื่อนำข้อมูลในจุดนั้นมาศึกษา และแบบที่สอง คือ participant – observer คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาครั้งนั้น และผู้ที่ถูกสังเกตก็ทราบด้วยว่าเราต้องการศึกษาอะไร วิธีนี้จะปฏิบัติ โดยการเข้าไปฝึกหัดลิเก และร่วมแสดงด้วยในโอกาสที่เหมาะสม เพื่อเป็นข้อมูลจากประสบการณ์ตรง

2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (interview) จะเป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ศิลปินแห่งชาติสาขากการแสดง (ลิเก) ผู้แสดงลิเกในอดีตและปัจจุบัน (ครอบคลุมอายุและวัย) ผู้มีส่วนร่วมในคณะลิเก ทั้งผู้กำกับ คนให้เรื่อง ไต้โผ วงดนตรี ผู้แสดงและบุคคลอื่น ๆ ผู้ที่มาชมการแสดง โดยมีแนวทางสัมภาษณ์เกี่ยวกับพัฒนาการการแสดงลิเกในยุคปัจจุบัน (โลกาภิวัตน์) วิธีสื่อความที่เป็นลักษณะสัญญาณและธรรมเนียมนิยมของการแสดง รวมทั้งความต้องการของคนดู

3. ข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพัฒนาการการแสดงลิเกจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางให้ทราบถึงคุณลักษณะ หรือธรรมชาติ พื้นฐานของสื่อการแสดงประเภทลิเกนี้ รวมถึงพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏโดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2518 – 2543 จากหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ วารสาร แผ่นพับ หนังสือพิมพ์ และสื่ออื่น ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมที่สุด

ประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบวิชาชีพลิเก ได้แก่ ผู้แสดง และผู้อยู่เบื้องหน้าและเบื้องหลังจากการแสดงครั้งนั้น (บุคลากรของคณะ) โดยเป็นคณะลิเกที่ทำการแสดงเฉพาะในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล จำนวน 50 คน และผู้ดู โดยจะสัมภาษณ์ผู้ดูประจำ (ดูตลอด 1 ปีขึ้นไป) จำนวน 10 คนการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

จากจำนวนประชากรข้างต้น ผู้วิจัยจะสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Random sample sampling) โดยเลือกคณะลิเกที่เปิดการแสดงเฉพาะในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งจะไปสังเกตการณ์ ขึ้นอยู่กับวัน เวลาที่มีการแสดง หรือวันที่ผู้วิจัยสะดวก โดยจะศึกษาทั้งหมด 10 คณะไม่ให้ซ้ำคณะ และพยายามให้ครอบคลุมทั้งงานปลีกและงานปิดวิก ผู้วิจัยจะบันทึกการแสดงคณะลิเกเหล่านี้และร่วมแสดงกับคณะที่สะดวก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือตัวของผู้วิจัยเองที่ต้องร่วมแสดง แบบบันทึกการแสดง (เป็นการบันทึกข้อสังเกตนอกเหนือจากการบันทึกภาพ) แบบสัมภาษณ์ (กลุ่มประชากรที่ครอบคลุมทั้งหมด) กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ

การทดสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยจะทดสอบเครื่องมือโดยการสอบถามผู้เชี่ยวชาญในการบันทึกข้อมูลเชิงชาติพันธุ์ วรรณกรรม และขอคำแนะนำในการจัดบันทึก การทำตาราง หรือการทำเครื่องหมายต่าง ๆ เพื่อความง่าย และความสมบูรณ์ รวมทั้งความสะดวกที่จะนำข้อมูลเหล่านี้ไปวิเคราะห์

วิธีการดำเนินการเก็บข้อมูล

1. ผู้วิจัยจะบันทึกการแสดงสด ตั้งแต่เดือนกันยายน 2543 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2544 จำนวน 10 คณะ และร่วมแสดงด้วย 10 ครั้ง
2. ผู้วิจัยจะฝึกการแสดงลิเกกับผู้เชี่ยวชาญการแสดงลิเก เพื่อเป็นข้อมูลจากประสบการณ์ตรง และการเข้าใจในศิลปะการแสดงชั้นพื้นฐาน โดยจะฝึกหัด ตามการนัดหมายของผู้สอน
3. ในแต่ละสัปดาห์หลังจากที่ได้บันทึกการแสดงแล้วจะนำข้อมูลมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรให้เสร็จสิ้น เพื่อเป็นข้อมูลดิบรอการวิเคราะห์

ข้อจำกัดในการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อจำกัดด้วยเวลาและระยะทางในการเดินทาง จึงเลือกกลุ่มประชากรเฉพาะลิเกที่ทำการแสดงในกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑลเท่านั้น และไม่สามารถกำหนดวันเวลาที่บันทึกการแสดงได้ ต้องขึ้นอยู่กับเวลาทำการแสดงของทางคณะด้วย